

M. TURČEK:
TABAK A PSYCHICKÉ PORUCHY

Kapitoly modernej psychiatrie, Slovenská psychiatrická spoločnosť SLS a Lundbeck, Bratislava, 2011, 113 s.

Monografia, na ktorú chcem upozorniť, je atestačnou prácou vekom mladého, ale skúseného psychiatra. MUDr. Turček sa venuje psychiatrickej problematike užívania psychoaktívnych látok už viac ako 15 rokov. Jeho prvá odborná práca (výsledky prieskumu užívania návykových látok stredoškolskými študentmi) bola uverejnená v časopise Alkoholizmus a drogové závislosti už v roku 1998. Podieľal sa na riešení viacerých výskumných úloh zaoberajúcich sa užívaním psychoaktívnych látok mladými ľuďmi. Jeho diplomová a dizertačná práca obsahujú výsledky vlastného výskumu užívania týchto látok vo vybraných diagnostických skupinách psychiatrických pacientov. Výsledky svojich štúdií pravidelne publikuje aj v domácich a zahraničných odborných časopisoch.

Téma, ktorej sa MUDr. Turček v recenzovanej publikácii venuje, je spoločensky a medicínsky aktuálna. Pozornosť verejnosti a medicínsky výskum sa orientujú najmä na somatické následky fajčenia. Autor monografie konštatuje, že sa aj v súčasnosti prehliadajú návykové vlastnosti nikotínu. Napriek zisteniam, že značná časť pravidelných fajčiarov je závislá od nikotínu prevláda názor, že fajčenie je zlovykom, na jeho zbavenie stačí pevná vôľa.

Je známy vysoký podiel pravidelných fajčiarov medzi pacientmi so schizofróniou. MUDr. Turček vo svojich štúdiách zistil vysoký podiel pravidelných fajčiarov (a závislých od nikotínu) v súboroch pacientov s afektívnymi poruchami a s poruchami príjmu potravy. Literárne údaje aj výsledky vlastného výskumu vedú Dr. Turčeka k hľadaniu vzájomných súvislostí medzi užívaním psychoaktívnych látok a ďalšími psychickými poruchami.

V úvodnej kapitole autor konštatuje, že koncept izolovane existujúcich psychických porúch stráca dominanciu. Je potrebné skúmať vzájomné vzťahy medzi koexistujúcimi poruchami. Monografia je výsledkom spracovania dostupných literárnych prameňov (405 citácií!) a vlastných poznatkov. Jej cieľom je podať prehľad údajov o súčasnom výskyte fajčenia tabaku s psychickými poruchami a hľadať etiopatogenetické vzťahy medzi psychickými poruchami a fajčením tabaku/závislosťou od tejto návykovej látky.

Autor informuje o metodike vlastnej práce a spôsobe výberu a spracovania odbornej literatúry (kapitola 3). Definuje pojmy, ktoré v monografii používa, ako sú zdravie a porucha zdravia, psychické poruchy, nadužívanie psychoaktívnych látok a komorbidity psychických porúch.

V ďalších kapitolách sú zhrnuté súčasné poznatky o chemickom zložení tabaku, jeho neurobiologicky dôležitej zložke – nikotíne, látkach, ktoré sú

(selektívnymi aj neselektívnymi) inhibítormi monoaminoxidáz a o tabakovom dyme (kapitola 5). Autor upozorňuje, že zatiaľ čo chemické zloženie tabaku je pomerne dlho známe, v tabakovom dyme bolo dosiaľ identifikovaných takmer 9-tisíc rôznych chemických látok, ktorých účinky nie sú dostatočne známe. Upozorňuje na málo známe údaje o rozdielnom chemickom zložení „hlavného“ dymu, ktorý vdychuje fajčiar, „vedľajšieho“ dymu, ktorý vzniká horením tabaku na jeho povrchu a medzi „environmentálnym“ dymom, ktorý vdychujú pasívni fajčiari.

V kapitole o somatických následkoch fajčenia sú údaje o hlavných skupinách činiteľov poškodzujúcich telesné orgány a o patogenetických mechanizmoch týchto porúch (kapitola 7). Ďalšie kapitoly sa venujú akútnym psychickým a telesným účinkom a návykovým vlastnostiam tabakového dymu. Podľa prezentovaných údajov tabak – v posledných rokoch v SR – pravidelne fajčí štvrtina až takmer tretina populácie, tabak je tak najčastejšie pravidelne užívanou drogou. Podľa vlastných skúseností autora (z prieskumov na ktorých sa podieľal) má pravidelné fajčenie tabaku rovnako vážne nepriaznivé sociálne následky ako pravidelný konzum alkoholu! Návykové vlastnosti nikotínu (priama aktivácia dopamínergických neurónov ventrálneho tegmenta) a spôsob aplikácie fajčením sú príčinami vysokého podielu závislých medzi pravidelnými fajčiarimi. Autor integroval údaje o biologických vlastnostiach nikotínu a údaje o ďalších faktoroch disponujúcich k vzniku závislosti (vek, pohlavie, osobnosť, genetické faktory) a prezentuje vlastný integrovaný model nikotínovej závislosti.

Kapitola o diagnostike a liečbe závislosti od nikotínu obsahuje porovnanie súčasných diagnostických kritérií (MKCH-10 a DSM-IV-TR), informáciu o posudzovacích stupniciach a podrobné údaje o abstinencnom syndróme. Podkapitola o liečbe obsahuje informácie o súčasných a experimentálnych liečebných metódach.

Kapitola (kap. 9) o súčasnom užívaní iných psychoaktívnych látok obsahuje prehľad epidemiologických štúdií, analýzu vzťahov medzi fajčením a užívaním iných drog. Výsledky spracovaných literárnych zdrojov vedú k záverom, že následkami súčasného fajčenia a užívania iných návykových látok sú: ťažší obraz závislosti, vyššia rezistencia na liečbu a vyššie riziko zdravotných komplikácií závislosti.

V kapitolách 10 – 14 sú spracované údaje o prevalencii pravidelných fajčiarov v jednotlivých skupinách psychických porúch, údaje o nepriaznivých, ale a aj o priaznivých účinkoch nikotínu na príznaky týchto porúch (napr. „Tabak ako antidepresívum“) a modely vzájomných vzťahov medzi fajčením a príslušnými skupinami psychických porúch.

Kapitola 15 obsahuje množstvo poznatkov o farmakodynamickej a farmakokinetickej interakcii medzi tabakovým dymom a najdôležitejšími skupinami psychofarmák. Autor monografie konštatuje, že sčítaním týchto účinkov tabakový dym vo významnej miere ovplyvňuje účinnosť antipsychotík, anti-depresív, ale aj ďalších skupín liekov.

V závere autor zhrnul prakticky najdôležitejšie poznatky o vzájomných vzťahoch medzi fajčením tabaku a psychických porúch. Upozorňuje na komplikované vzájomné vzťahy. Napríklad nikotín má antidepresívne účinky, môže zmierniť príznaky depresívnej poruchy, ale pravidelné fajčenie zároveň zvyšuje riziko rekurencie depresíí. Poukazuje na témy, ktoré si vyžadujú ďalšie štúdium.

Súhrnne treba konštatovať, že ide o publikáciu zrelého odborníka, ktorá ponúka na malom priestore (115 s.) množstvo teoreticky a prakticky významných, prehľadne spracovaných poznatkov. MUDr. Turček ponúka hypotetické modely interakcií, dôsledne sa však pritom opiera o poznatky získané vedeckými metódami.

Monografia by mala patriť medzi príručky, ktoré používame v našej každodennej praxi. Záujemcom o túto oblasť ponúka – okrem exaktne spracovaných literárnych údajov a už spomenutých modelov – aj údaje o zdrojoch, ktoré môžu byť východiskom skúmania niektorej z čiastkových tém.

Doc. MUDr. Eduard Kolibáš, CSc.